

CHRISTIAN W. SCHENK

VARUJAN VOSGANIAN – „Dublu autoportret. Memoria unei zile”

„Istoria este o falsă memorie. Memoria este o literatură a adevărului.” – aceasta pare a fi afirmația-cheie ce traversează subtextul operei lui Varujan Vosganian în *Dublu autoportret*, o carte care refuză etichetele de roman, eseu, confesiune sau memorial, și care se impune printr-un discurs profund autoreflexiv, oscilând între traumatism și elegie, între identitate și uitare.

Vosganian rescrie o zi – 21 decembrie 1989 – ca pe o „scenă shakespeariană” în care viața nu doar că imită arta, ci o precedă. „Trecerea de la istorie la literatură este trecerea de la faptele trăite la cele rețrăite”, notează autorul, într-un demers similar cu cel al lui Paul Ricoeur în *La mémoire, l'histoire, l'oubli* – unde memoria nu este o copie a trecutului, ci o reconfigurare hermeneutică a acestuia. Aici, literatura nu ficționalizează, ci îndreptățește memoria. Filosofic, *Dublu autoportret* se încadrează în tradiția post-heideggeriană a ființei în criză. „Omul lăuntric”, figura interioară ce îl împinge pe protagonist în mijlocul istoriei, amintește de „*der Mann*” heideggerian – impersonalul care preia deciziile în locul eului. Dar spre deosebire de alienarea anonimă propusă de Heidegger, Vosganian revine obsesiv asupra corporalității. El nu este „acolo”, ci „aici”, în rană, în piele, în sângele concret. „Nu mai știu dacă am existat atunci”, spune, întorcându-ne la întrebarea fundamentală: ce garantează existența? – amintirea, documentul sau suferința?

„Dublul” este la Vosganian nu doar un artificiu narativ, ci o traumă a percepției. Între identitatea de martor și cea de protagonist se instalează o schizoidie existențială, o disociere care amintește de cercetările lui Viktor Frankl și Bruno Bettelheim asupra psihologiei supraviețuitorului: nu mai ești tu, ci o proiecție a ta, un „*dublu eteric*”.

Referințele la Don Juan Matus, maestrul lui Carlos Castaneda, apropie demersul de zona transpersonală – experiența ieșirii din corp, alterarea conștiinței în fața violenței sistemice. Vosganian întrupează nu doar amintirea, ci și simptomul unei națiuni nevindecate, a unei revoluții „ratate” psihologic, unde rolurile de călău și victimă s-au amestecat, iar vinovăția nu mai are contururi morale clare.

Din perspectivă sociologică, textul este o demontare a discursului revoluționar. Autorul afirmă tranșant: „Noi, rebelii, nu ne cunoșteam între noi”, ceea ce implică absența unei coeziuni ideologice. Sociologul Pierre Bourdieu ar vorbi aici despre lipsa unui „habitus revoluționar” comun. Revolta este viscerală, nu programatică.

În aceeași linie, Vosganian face o critică a istoriei oficiale. Asemenea lui Michel Foucault, care vede istoria ca o construcție a puterii, autorul afirmă: „Istoria este a învingătorilor, memoria este a noastră”. Martorul devine astfel o formă de rezistență, o entitate liminală între instituție și individ.

Literar, cartea lui Vosgianian este un anti-roman al revoluției. Spre deosebire de discursurile epice din Groapa de Eugen Barbu sau Orbitor de Cărtărescu, Dublu autoportret respinge ficțiunea în favoarea mărturisirii. Este un roman fără metaforă, dar cu o metafizică interioară.

Stilistic, textul mizează pe o proză densă, reflexivă, deseori aforistică. Este o scriitură post-traumatică, în genul lui Imre Kertész sau Primo Levi. Când Vosgianian afirmă: „*Fișa de deținut nu e dovada că am strigat: sunt!*”, trimite la o problematică identitară profundă – a fi nu pentru ceilalți, ci pentru sine.

Armenitatea autorului nu este un simplu detaliu biografic, ci o axă identitară și metafizică. În continuitatea Cărții șoaptelor, Vosgianian reia ideea suferinței colective ca formă de supraviețuire culturală. Martiriul armenilor din 1915 este aici oglindit în revoluția din 1989, ca o reluare a aceleiași traume în altă geografie.

Din perspectiva antropologică, revoluția devine un ritual de trecere, dar unul incomplet, neconsumat. Arnold van Gennep vorbea despre „*rites de passage*”, dar aici lipsește reintegrarea. Morții nu au fost plânși, martorii nu au fost ascultați, iar supraviețuitorii au rămas „fără un testament clar”.

Vosgianian acuză lipsa unei conștiințe publice care să includă victimele recente. „Morții vechi ne privesc îngăduitor. Morții noi sunt abandonați.” Este un rechizitoriu al uitării instituționalizate. Dacă Gheorghe Doja are statuie, morții din decembrie 1989 au rămas „fără cruce, fără ecou”.

În această privință, cartea se alătură unei genealogii postdecembriste de literatură a neîncrederii – alături de Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana sau Horia-Roman Patapievici. Dar spre deosebire de tonul eseistic al acestora, Vosgianian oferă o mărturisire directă, viscerală, necosmetizată.

În tradiția literaturii germane postbelice (Günter Grass, W.G. Sebald), Dublu autoportret abordează problema vinovăției tăcute. Autorul nu se absolvă. „Nu eram David, pentru că nu eram Goliat”, spune – formulând o etică a echivocului moral, în care nimeni nu e erou pur, iar neputința devine participare involuntară.

Această abordare amintește de „*Zerrissenheit*” – falia interioară de care vorbeau poeții expresioniști germani sau Elie Wiesel: „*Cine a supraviețuit, a tăcut; cine a tăcut, a consimțit.*” Dublu autoportret este o tăcere spartă prin literatură.

Această carte nu este o simplă amintire, ci un act de rezistență culturală. Ea nu cere să fie înțeleasă, ci simțită. Într-o lume în care literatura devine tot mai adesea produs, Dublu autoportret este un gest – al memoriei, al identității, al demnității.

Este o carte care vine dintr-o rană deschisă, dar și dintr-o nevoie adâncă de a nu lăsa timpul să învingă. Literatura, în viziunea lui Vosgianian, este singura justiție pe care o mai avem, când tribunalele au fost închise, iar istoria a fost cosmetizată.

Referințe bibliografice și comparative

- ° Paul Ricoeur – *La mémoire, l'histoire, l'oubli*
- ° Viktor Frankl – *Man's Search for Meaning*
- ° Primo Levi – *Se questo è un uomo*
- ° Elie Wiesel – *Night*
- ° Carlos Castaneda – *The Teachings of Don Juan*
- ° Imre Kertész – *Kaddish pentru copilul nenăscut*
- ° W.G. Sebald – *Austerlitz*
- ° Nicolae Steinhardt – *Jurnalul fericirii*
- ° Arnold van Gennep – *Les rites de passage*
- ° Michel Foucault – *Surveiller et punir*

